



Antikvarisk kontroll vid restaurering av
fäbodbyggnad på

Hagas vall i Våsbo

Västra Roteberg 6:1
Ovanåkers socken och kommun
Lst dnr 435-10184-09

Mimmi Göllas 2010

Foto: Mimmi Göllas, MiGo Byggnadsvård där annat inte anges

Sammanfattning

Våsbo fäbodan ligger ca 15km nordväst om centrala Edsbyn, Ovanåkers kommun, och ca 10km från hemgårdarna i byn Västra Roteberg. Vallområdet ligger på en sluttning som utgör södersidan på ett mindre bergskrön norr om sjön Norra Våsen. Inom fäboden finns sju vallrutor varav fyra; Lassas, Skomakra, Haga och Olols, ingår i ett kulturresevat. Våsbo fäbodan är kulturresevat sedan 2008 och ingår i riksintresset K559 Ovanåkers fäbodskog.

Länsstyrelsen Gävleborg beviljade den 23 februari 2010 bidrag (dnr 435-10184-09) till takomläggningen på Hagas vallstuga. I mitten av juni 2010 påbörjades arbetena och avslutades med en slutbesiktning den 11 oktober samma år. Arbetena utfördes av fastighetsägarna Per-Anders, Gunnar och Erik Nyberg. Antikvarisk kontrollant var Mimmi Göllas, Edsbyn.

Arbetena omfattade takomläggning från onduline till spån på Hagas vallstuga.

Arbetena är mycket väl utförda och därmed kan byggnadsvårdsbidraget betalas ut.

Mimmi Göllas
2010-10-14

Administrativa uppgifter

Fastighetsägareombud	Våsbovallarnas sambruksförening c/o Patrik Uhras, Rotebergsv. 211a, 828 34 Edsbyn	
Länsstyrelsens handläggare	Kulturmiljö, Barbro Hårding Länsstyrelsen Gävleborg, 801 70 Gävle	
Entreprenör	fastighetsägarna genom Gunnar Nyberg, Per-Anders Nyberg, Erik Nyberg	
Antikvarisk kontrollant	MiGo Byggnadsvård genom Mimmi Göllas, Ovanåkersvägen 10B, 828 34 Edsbyn	
Besiktningssunderlag	MiGo	2009-10-28
Beslut	dnr 435-13281-09	2010-02-23
Antikvarisk kontroll I	MiGo	2010-08-03
Antikvarisk kontroll II	MiGo	2010-09-22
Slutbesiktning	MiGo	2010-10-11
Rapport	MiGo	2010-10-14

Våsbo fäboddar

Våsbo fäboddar ligger ca 15km nordväst om centrala Edsbyn i Ovanåkers kommun, och ca 10km från hemgårdarna i byn Västra Roteberg. Vallområdet ligger på en sluttning som utgör södersidan på ett mindre bergskrön norr om sjön Norra Våsen. Inom fäboden finns sju vallrutor varav fyra; Lassas, Skomakra, Haga och Olols, ingår i ett kulturresevat. Hagas vallruta ligger näst längst söderut mellan Olols och Skomakra. Bebyggelsen är placerad på sluttningen med vallstugan på en terrassering i högsta läget och övriga byggnader grupperade nedanför. Inom vallrutan ligger byggnader som stuga, stöss sammanbyggt med jordkällare och vedbod, fäx, fårhus, härbre, loge, hölador och stall. Slåttermarken sluttar ned mot Vallbäcken och ett mindre skogsparti. Vallbäcken har använts för att driva det tröskverk som finns i trösklogen som är placerad vid bäcken. Sydväst om bäcken finns slåttermark med hölador. De lägre delarna är delvis blöta och myrlänta.

Vallstugan på Haga är en timrad byggnad i en våning och med enkelstugans planlösning. I stugan finns idag en äldre salstapet och bemålade spegeldörrar inkl. dörrfoder som bör ha hämtats från någon av hemgårdens byggnader. Skorsten och spis i vallstugan ommurades år 1959 och kanske var det då som salstapeten från hemgården flyttades till stugan och fästes på Tretexskivor på väggarna i den varmbonade delen.

På alla vallar, utom Haga, har man successivt övergått från trätak till modernare material som onduline, eternit, pannplåt och senare även trapetskorrugerad plåt på främst ekonomibyggnaderna. Samtliga byggnader på Haga, utom logen och ladorna längre ned, har spåntak och visar hur en fäbodmiljö såg ut ända in på 1900-talets första hälft när det gäller takmaterialet. Vid frågan varför man på Haga i så stor utsträckning har behållit spåntakstraditionen så svarar Gunnar Nyberg att det delvis berodde på att hans faster, Elna Persson, var emot nymodigheter som t.ex. mjölkmaskiner och istället ville ha det som det var förr även om det innebar mer jobb. Hon var bojänta på Haga till 1958 och flyttade sedan till Lassas men kom att påverka Gunnars pappa så att han 1979 lade nytt spåntak på Hagas stöss och inte valde något annat material. Genom att spika spån med sin pappa har Gunnar lärt sig hantverket som man har fortsatt att utöva på taken på Haga. Bidragande till att man har fortsatt med spånsplikningen i modern tid var att det var roligt och lätt att hyvla spån. Efter det att byns spånhyvel, som efter sin placering hos Mjöltnars kommit på avvägar en tid, hade återfunnits och lämnats till Haga av Skomakra-folket fick man igång spåntillverkningen igen. Tidigare drevs hyveln av en höfläktmotor, som man flyttade mellan olika sysslor, men nu drivs hyveln av en egen motor så att det går att hyvla spån när helst man vill. På vallstugan läggs nu handspäntad spån medan det på övriga byggnader ligger hyvlad spån.

Kulturhistorisk värdering

Våsbo fäbodar är kulturresevat sedan 2008 och ingår i riksintresset K559 Ovanåkers fäbodskog.

Bakgrund

Länsstyrelsen Gävleborg beviljade den 23 februari 2010 bidrag (dnr 435-10184-09) till takomläggningen på Hagas bostuga. I mitten av juni 2010 påbörjades arbetena och avslutades med en slutbesiktning den 11 oktober samma år. Arbetena utfördes av fastighetsägarna Per-Anders, Gunnar och Erik Nyberg. Antikvarisk kontrollant var Mimmi Göllas, Edsbyn.

Restaureringens syfte

Målsättningen var att ge byggnaden ett tätt tak. Valet att lägga nytt spåntak gjordes eftersom Hags vall är utvald att visa hur fäbodarna såg ut medan de var i bruk

Allmänt

I protokollet benämns väggarna A, B, C och D där A är vägg med huvudingång och B nästföljande vägg medurs.

Byggnadsbeskrivning

Fäbodstugan på Haga har en bilad liggtimmerstomme med utknutar med enkelstugans planlösning. På taket låg en onduline över ett äldre, hyvlat spåntak.

Befintligt spån var hyvlat och lagt i tre lager, men bara två i takfoten, med lagging från vänster till höger med dold spikning. Spånen låg med 7":s överlapp och borde därmed vara 21" eller 53–54cm långa. Längst ned i takutsprånget var spånen av huggna, tvärs fibrerna, för att ge plats åt ondulinetakets hängbräda.

Ondulinen rådde över vindskivan så att ingen vattbräda behövdes.

Skador

Ondulinen hade mjuknat och då det var glest mellan läkten så bildades svackor som skräp samlades i. Ondulinen hade ännu inte gått sönder utan höll tätt.

Genomförda åtgärder

Ondulinen med tillhörande läkt, vindskivor och hängbräder revs. Befintligt hyvlat spån skottades bort och spikarna, som inte hade rost av, slogs omkull. Undertaket var i bra skick och det var bara takfotsbrädan längst ut i takfallet på baksidan C som behövde bytas ut.

Ny spån spikades på befintligt undertak. Spånet är handspäntat granspån (vanligtvis hyvlas gran medan fura späntas) från virke hämtad i Hagas skog. Det saknades spån till 1/4-del av baksidan och nytt virke hämtades då i skogen, vilket gjorde att fram-sidans takfall blev klart betydligt mycket tidigare än baksidan. Till det kompletterande spånet använde Gunnar hyveln som hjälp när han späntade dem dvs. lät hyveln trycka isär spånen utan att skära av fibrerna. På så sätt kunde de sista spånen snabbt och enkelt tas fram. Spånen gjordes 21" (ca 53–54cm) långa och därmed blir överlappet 7". De späntade spånen har samma längd som de hyvlade spån som har lagts på vallens övriga byggnader.



2010-08-03: Till fäbodveckan var framsidans spåntak lagt medan ondulinen låg kvar på baksidan.





2010-09-22: Arbetet med baksidan har börjat och ondulinen, läkten och det gamla spåntaket ska rivas. Spånen var hyvlad.





2010-09-22: Längst ned i takfoten var spånen avhuggen för hängbrädan.





2010-10-11: Baksidans spåntak är klart. Tre lager med handspäntade granspån har lagts. Längst ut i takfoten har virket bytts ut.





2010-10-11: Framsidans tak har redan börjat gråna.



Kommentar

Arbetena är väl utförda och därmed kan byggnadsvårdsbidraget betalas ut.

Framtida underhåll

Löv och skräp sopas av taket med återkommande intervaller för att inte hålla fukten kvar mot virket.

Källor

Besiktningar 2010-08-03, 2010-09-22, 2010-10-11

Fastighetsägarens utsago

Sändlista

Våsbovallarnas sambruksförening, c/o Patrik Uhras – e-post

Gunnar Nyberg, Rotebergsvägen 260B, 828 34 Edsbyn

Barbro Hårding, Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljö, 801 70 Gävle